

Małgorzata Andrejczyk

*Etymologia i konotacje nazw drogich kamieni w twórczości Adama Mickiewicza
i Juliusza Słowackiego. Studium leksykalno-stylistyczne*

W niniejszej rozprawie skupiam się na wybranych aspektach, dotyczących języka oraz słownictwa Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego. Stawiam sobie za cel pokazanie tego, jak w romantyzmie modelowany był ten fragment świata, który w polszczyźnie ogólnej określa się wyrażeniami *drogi kamień* bądź *ozdobny kamień*¹. Dążę do odtworzenia semantycznych obrazów klejnotów, do ujawnienia zawartej w języku romantyków interpretacji tego fragmentu rzeczywistości. Podjęte analizy ukazują zatem, w jakim stopniu obraz poetyckiej rzeczywistości kreowany z wykorzystaniem słownictwa dotyczącego ozdobnych minerałów jest zestandaryzowany, a w jakim zindywidualizowany. Wyróżniam zabiegi stylistyczne, budowane z użyciem nazw drogocennych kruszców, wspólne obu poetom. Moim głównym zamiarem jest wskazanie, w jaki sposób użycie nazw kamieni szlachetnych i półszlachetnych wpisuje się w ogólne tendencje epoki, a na ile wykracza poza ramy romantyzmu i odnosi się do polszczyzny literackiej innych epok. W związku z tym uwzględniam zagadnienia dotyczące sposobu wykorzystywania przez poetów romantycznych tradycji literackiej w zakresie funkcjonowania analizowanej leksyki w epokach poprzedzających romantyzm, ale też odnoszę się do indywidualnych cech języka obu twórców oraz ich spuścizny poetyckiej, ze szczególnym uwzględnieniem kręgu semantycznego KAMIENIE SZLACHETNE. Podejmuję próbę pokazania, jaka wiedza na temat kamieni szlachetnych i półszlachetnych została w języku poetyckim XIX wieku

¹ Pod nazwą drogie i ozdobne kamienie rozumiem wszystkie kamienie, skały i minerały stosowane we współczesnym jubilerstwie i zdobnictwie. Dlatego też w obrębie wymienionych nazw pojawiają się kamienie półszlachetne, skały i minerały wykorzystywane w jubilerstwie jedynie jako tańsze odpowiedniki; zgodnie ze współczesną klasyfikacją, obejmującą zamienniki kamieni prawdziwie szlachetnych i drogich. Wynika to z faktu, iż podział drogich kamieni na szlachetne i półszlachetne jest chwiejny. Zależy przede wszystkim od czasu i miejsca oraz kanonu piękna przyjętego w danym okresie. W poszczególnych epokach ranga i znaczenie kruszców były zmienne, wiązały się ze stopniem rozpowszechnienia oraz popularnością. Już na wstępie warto podkreślić, że te same drogie kamienie w zależności od miejsca, z którego pochodziły, miały różną wartość. Problem ten sygnalizuje również W. Kopaliński w pracy: *Słownik symboli*, Warszawa 1990, s. 140; por. także: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, red. J. Bartmiński, cz. 1, Lublin 1996, s. 421 oraz K. Maślankiewicz, *Kamienie szlachetne*, Warszawa 1982. Stąd też nazwy: *drogi kamień*, *ozdobny kamień*, *szlachetny kamień*, *drogocenny klejnot* używane będą w pracy synonimiczne na określenie kamieni przynależących do grupy drogich i ozdobnych.

utrwalona, czy tzw. zdroworoządkowa, potoczna czy też inna (np. naukowa, specjalistyczna).

Niniejsza dysertacja jest próbą zmierzenia się z tymi pytaniami.

Jak słusznie zauważa Katarzyna Węgorowska, polskie źródła językoznawcze określają kamień szlachetny, półszlachetny, ozdobny, dekoracyjny dość lakonicznie, bez uwzględnienia różnicowań i niuansów, które łączą się z bogatymi zagadnieniami gemmologii². Co ciekawe, z lektury opracowań językoznawczych wynika, że badacze zainteresowali się już niektórymi zagadnieniami dotyczącymi problematyki nazw kamieni szlachetnych. Jednak w dużej mierze są to artykuły i opracowania fragmentaryczne, jedynie sygnalizujące pewne istotne problemy związane z badaną leksyką. W tekstach tych omówiono m.in., jakie kolory posiadają szlachetne kruszce³, zwrócono uwagę na niektóre aspekty związane z nazwami drogocennych kamieni w historii języka polskiego⁴, w połączeniu z ludowym postrzeganiem minerałów, jak i w twórczości niektórych pisarzy⁵ oraz przeprowadzono analizę frekwencyjną nielicznych nazw⁶. Trzeba podkreślić, że wskazane działania zostały podjęte w czasie prac nad innymi zagadnieniami, min. nad semantyką barw we współczesnej polszczyźnie⁷. Wspominając o opracowaniach językoznawczych, dotyczących nazw drogocennych kamieni, nie można pominąć prac Mirosławy Białoskórskiej⁸, Joanny Rychter⁹, Katarzyny Węgorowskiej¹⁰, Agnieszki Mikołajczuk¹¹. Artykuły niniejszych autorek zainspirowały mnie do podjęcia badań nad słownictwem z kręgu nazw drogich i ozdobnych minerałów. Mają one szczególnie duże znaczenie przy omawianiu słownictwa związanego z nazewnictwem kamieni

² K. Węgorowska, *Gemmonimia i gemmonimy. Kilka uwag o nazwach własnych kamieni szlachetnych i niektórych minerałów*, „Onomastica” XLVI, 2001, s. 291.

³ A. Zaręba, *Nazwy barw w dialektach i historii języka polskiego*, Wrocław 1954; S. Skwarczyńska, *Wartość treściowa kolorów w romantyzmie a dzisiaj*, „Pamiętnik Literacki” 1932, z. 2, s. 273-301.

⁴ O znaczeniu nazw kamieni szlachetnych w poezji barokowej pisze m.in. Jadwiga Kotarska, por. tejże, „*On karbunkulem świetnym i ognistym*” *W kręgu metaforyki szlachetnych kamieni*, „Ruch Literacki”, 1997 r., z. 4.

⁵ M. Mazurkiewicz, *Drogi kamienie w ludowym językowym obrazie świata*, „Języka a kultura”, red. J. Puzynina i J. Bartmiński, Wrocław 1989, t. 2, s. 163-183.

⁶ Z. Lubertowicz, *Paleta barw i klejnotów w utworach Juliusza Słowackiego*, Brody 1910.

⁷ R. Tokarski, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin 1995.

⁸ M. Białoskórska, *Dzieje poetyzmów koral i rubin w języku polskim*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, red. Z. Krażyńska, Z. Zagórski, Poznań 2001, t. VII, s. 27-40, *Pęta i jej pole łączliwości w historii języka polskiego*, „Studia historycznojęzykowe”, t. 3, „Rozwój polskiego systemu językowego”, red. K. Rymut, W.R. Rzepka, Kraków 2000, s. 303-312.

⁹ J. Rychter, *Konotacje nazw kamieni szlachetnych w poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*, [w:] *Ścieżkami pięknej polszczyzny, Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Mirosławie Białoskórskiej z okazji 65-lecia urodzin i 45-lecia pracy zawodowej*, red. L. Mariak i A. Seniów, Szczecin 2011, s. 201-224.

¹⁰ K. Węgorowska, *Ajkait, ambroid, der Eridianu, sukcynt... O nazwach związanych z bursztynem*, „Filologia Polska” 2005, z. 2, s. 367-370, *Metaforyczne, symboliczne, mitologiczne i biblijne nazwy skał, minerałów, kamieni szlachetnych, półszlachetnych oraz ozdobnych*, [w:] *Między słowem a obrazem*, red. K. Smużniak, Zielona Góra 2007, s. 61-82, *Gemmonimia i gemmonimy...*

¹¹ A. Mikołajczuk, *Konotacje nazw drogich kamieni w utworach Juliusza Słowackiego (Na przykładzie "rubinu")*, „Przegląd Humanistyczny” 1994 nr 1, s. 89-108.

szlachetnych, gdyż w dużej mierze wspomogły powstanie koncepcji mojej rozprawy doktorskiej.

Już z tego krótkiego przeglądu jasno wynika, że próba opisu warstwy leksykalnej i semantycznej, dotyczącej nazewnictwa kamieni szlachetnych została podjęta, jednak zagadnienie niniejsze nie doczekało się całościowego opracowania, a luka dotycząca zagadnień gemmologii nie została uzupełniona. Na pewno brakuje syntezy ukazującej funkcję nazw drogich kamieni w strukturze i semantyce dzieła literackiego. Moja praca wychodzi naprzeciw tego typu zapotrzebowaniom. Ponieważ uważam, że duże możliwości interpretacyjne daje porównanie tekstów różnych autorów, zdecydowałam się na dzieła dwóch najwybitniejszych przedstawicieli epoki romantyzmu - Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego.

Za materiał analityczny posłużyły nazwy ozdobnych kamieni, również formacje słowotwórcze powstałe na bazie tych nazw, które zostały wyekscerpowane ze *Słownika języka Adama Mickiewicza* pod redakcją Konrada Górskiego i Stefana Hrabca, tekstów literackich Adama Mickiewicza (*Działa* t. I – IV) oraz z utworów Juliusza Słowackiego (*Pisma* t. I – IV).

O języku artystycznym Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego powiedziano już wiele. Ale czy wszystko? Co więcej, liczne rozprawy dotyczące leksyki i stylu najwybitniejszych twórców polskiego romantyzmu ciągle inspirują oraz zachęcają do dalszych poszukiwań. Nie ma wątpliwości, że twórczość Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego daje ogromne możliwości interpretacyjne. Niczym nieograniczona wyobraźnia romantyków, poparta nieprzeciętnym talentem i wielkim artyzmem wpływają na złożoność poetyki romantycznej. Nie można zapomnieć również o tym, że sztuka poetycka autorów opiera się w znacznym stopniu na umiejętności łączenia przeżyć osobistych lub zainteresowań indywidualnych ze zmianami społeczno-kulturowymi, jakie miały miejsce w tamtej epoce.

Zjawisko jest dość oczywiste i wynika z uwarunkowań typowych dla polskiego romantyzmu. Pisarze, oddając subiektywne odczucia i zawirowania emocjonalne w konkretnych konotacjach i uwikłaniach stylistycznych, tworzyli nowy literacki świat. Ze względu na specyficzny charakter omawianej epoki, wynikający między innymi z sytuacji historycznej narodu, twórcy niejednokrotnie zmuszeni byli do opuszczania swojej ojczyzny. Zatem literackie profilowanie kamieni, przede wszystkim szlachetnych, zachodzi na poziomie języka i leksyki, ale przede wszystkim w szerokim planie semantycznym i ideologicznym

działa literackiego¹². Konsekwencją tego jest zwrócenie szczególnej uwagi językoznawców na stylotwórczą funkcję leksyki, która aktywizuje i skłania do badania konkretnych słów. Uwzględnienie zależności między wyrazem a atmosferą, klimatem emocjonalnym, krajobrazem, czy pejzażem utworu, odzwierciedlają całokształt piśmiennictwa poety, przedstawiają ogólne tendencje twórcze autora.

Nie bez powodu więc językoznawcy zajmowali się utworami Adama Mickiewicza oraz Juliusza Słowackiego, analizując całokształt twórczości poetów lub tylko wybrane słowa. Powstało wiele opracowań, dotyczących języka oraz stylu pisarzy. Nie sposób wymienić wszystkich prac, ograniczę się więc tylko do nielicznych¹³. W niniejszym abstrakcie podaję jedynie prace istotne dla omawianej kwestii, m.in.: *O języku Adama Mickiewicza* pod red. Z. Klemensiewicz¹⁴; prace K. Górskiego – *Mickiewicz: artyzm i język*¹⁵; D. T. Lebiody – *Wyobraźnia i żywioł*¹⁶; D. Bartol-Jarosińskiej, *Semantyka żywiołów w „Sonetach krymskich” i ich przekładzie francuskim*¹⁷; H. Krukowskiej, „*Pan Tadeusz*” jako poezja czysta¹⁸, *Chrześcijańska duchowość Adama Mickiewicza*¹⁹; U. Sokólskiej, *Język opisów natury w „Balladach i romansach” Adama Mickiewicza*²⁰, *Językowy obraz żywiołu ognia w „Balladach i romansach” Adama Mickiewicza*²¹, *Żywioł ognia na usługach emocjonalności w poezji romantycznej*²²; rozprawy T. Skubalanki pt.: *Mickiewicz, Słowacki, Norwid: studia nad językiem i stylem*²³, *Słownictwo poezji miłosnej Juliusza Słowackiego na tle tradycji*²⁴; prace A. Nawareckiego oraz rozprawy dotyczące języka Juliusza Słowackiego: A. Boleskiego, *Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825-1849)*²⁵, *W sferze wyobraźni poetyckiej Juliusza Słowackiego: główne motywy obrazowania*²⁶; Z. Lubertowicza, *Paleta barw i klejnotów w utworach Juliusza Słowackiego*²⁷ i wiele innych.

¹² Szerzej na ten temat zob. *Kamień w literaturze, języku i kulturze*, red. M. Roszczyńska, K. Wądołny-Tatar, t. 1, Kraków 2013.

¹³ Prezentacja bardziej szczegółowego stanu badań znajduje się w pracy doktorskiej.

¹⁴ Wrocław 1959.

¹⁵ Warszawa 1977.

¹⁶ Bydgoszcz 1996.

¹⁷ [w:] *Mickiewicz i Kresy*, Kraków 1999, s. 175-194.

¹⁸ [w:] *Mickiewicz. W 190-lecie urodzin*, red. H. Krukowska, Białystok 1993, s. 225.

¹⁹ [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, red. Z. Abramowicz, Białystok 2003, s. 97-104.

²⁰ „Białostockie Archiwum Językowe”, nr 6, red. B. Nowowiejski, Białystok 2006, s. 111-124.

²¹ [w:] *Światło w dolinie. Prace ofiarowane Profesor Halinie Krukowskiej*, red. K. Korotkich, J. Ławski i D. Zawadzka, Białystok 2007, s. 627-640.

²² [w:] *Rejestr emocjonalny języka*, red. K. Wojtczuk i V. Machnicka, Siedlce 2009, s. 207-216.

²³ Lublin 1997.

²⁴ Toruń 1966.

²⁵ Łódź 1956.

²⁶ Wrocław 1960.

²⁷ Brody 1910.

Analiza wymienionych prac wykazała, że leksyka wyekscerpowana z utworów A. Mickiewicza i J. Słowackiego była wielokrotnie analizowana i interpretowana. Rozprawa niniejsza wpisuje się w nurt tych badań językoznawczych i oprócz konkretnych leksemów wykorzystuje również szeroki kontekst wypowiedzi. Porównanie utworów obu pisarzy, pod względem wykorzystywania słownictwa związanego z drogimi kamieniami, pozostaje ciągle dziedziną otwartą, wymagającą szczególnego zainteresowania. Niewątpliwie, bardziej drobiazgowy opis nazewnictwa drogich i ozdobnych kamieni, kryjącego w sobie wiele tajemnic oraz wiele interpretacyjnych możliwości, jest koniecznością, szczególnie, jeżeli chodzi o tak wyjątkowy okres literacki, jakim jest romantyzm. Stąd też mój głos w tej sprawie.

Proponowane analizy nazw klejnotów charakteryzują nie tylko skonwencjonalizowany obraz świata związanego z nazewnictwem drogocennych minerałów, ukazują cechy uznawane za istotne z punktu widzenia XIX-wiecznego użytkownika²⁸ języka, ale przede wszystkim opisują obraz wykreowany w ówczesnych tekstach poetyckich. W odniesieniu do nazw o największej frekwencji staram się odtworzyć pełny model pojęciowy badanego słowa, dzięki przyjęciu koncepcji definicji otwartej, sformułowanej przez J. Bartmińskiego i R. Tokarskiego z późniejszymi rozwinięciami i zmianami²⁹. Istotą koncepcji definicji otwartej jest rozpatrywanie znaczenia w kategoriach interpretacji, szerszego oglądu, uwzględniającego kontekst wypowiedzi. W związku z tym można stwierdzić, że znak językowy i jego znaczenia są uwikłane w dwojakie relacje: odnoszą się do użytkowników języka i do rzeczywistości pozajęzykowej, a szczególnie ważny wpływ na kształt definicji semantycznej ma człowiek jako podmiot jej interpretacji³⁰. Nie bez powodu współczesna semantyka leksykalna, zakładająca kulturowy charakter języka, poszukuje odpowiedzi na pytanie, co ludzie mają na myśli, gdy używają danego słowa³¹. Kulturowo zdeterminowane

²⁸ Definicje słownikowe kamieni szlachetnych i półszlachetnych najbliższe epoce, w której tworzyli Juliusz Słowacki i Adam Mickiewicz znajdują się w dwóch dziełach leksykograficznych, mam tu na myśli: *Słownik języka polskiego S. B. Lindego*, Warszawa 1807 i *Słownik języka polskiego, obejmujący oprócz zbioru właściwie polskich, znaczną liczbę wyrazów z obcych języków polskiemu przyswojonych [...] : do podręcznego użytku*, red. A. Zdanowicz, Wilno 1861. W pracy wykorzystuje również materiał zgromadzony w: *Słowniku warszawskim*, zob. *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927. Dzieło odnotowuje, jako poświadczenia tekstowe, liczne przykłady pochodzące z utworów Mickiewicza i Słowackiego.

²⁹ Zob. J. Bartmiński, R. Tokarski, *Definicja semantyczna: czego i dla kogo?*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1993; R. Tokarski, *Semantyka barw...*

³⁰ J. Bartmiński, R. Tokarski., *Definicja semantyczna...*

³¹ A. Wierzbicka, *Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999, s. 409.

znaczenia wyrazów pokazują, w jaki sposób myślimy o świecie, jak go porządkujemy, kategoryzujemy i wartościujemy³².

Tak pojęte definiowanie słowa pozwala na pokazanie całościowej ramy pojęciowej wyrazu, w tym wypadku nazwy kamienia szlachetnego. Warto więc wspomnieć, że podstawą formuły definicji otwartej jest przyjęcie koncepcji rozszerzonego znaczenia nazwy klejnotu w powiązaniu z pojęciem konotacji. Nazwa kamienia jest zatem rozpatrywana w bardzo szeroki sposób, począwszy od wskazania cech inwariantnych, tworzących centrum semantyczne aż po szeroki repertuar cech fakultatywnych, tzw. konotacji semantycznych.

Omówienie i wskazanie językowych cech kamienia pozwoliło ustalić miejsce i znaczenie nazwy w obrębie słownictwa wieku XIX oraz jej funkcjonowanie w języku ogólnym. Przeprowadzanie takiej analizy było możliwe poprzez odwołania do etymologii słowa, konotacji skonwencjonalizowanych, dzięki czemu odtworzony został obraz kamienia szlachetnego utrwalony w języku.

Warto wspomnieć, że utwory poetyckie z jednej strony mogą być wykorzystywane jako materiał weryfikacyjny, ponieważ pomagają znaleźć potwierdzenia tekstowe dla cech skonwencjonalizowanych, lecz słabiej utrwalonych i mających nieliczne poświadczenia w danych systemowych. Z drugiej natomiast strony teksty artystyczne są pomocne w ujawnieniu cech będących uzupełnieniem faktów skonwencjonalizowanych i pozwalają wydobyć kolejne modyfikacje znaczeniowe słowa, które w języku są mniej wyraziste, trudniej dostrzegalne lub niemożliwe do odtworzenia w wyniku analizy faktów systemowych³³. Wskazane zjawisko umożliwia zrekonstruowanie stabilnego, wyraźnego trzonu semantycznego i dotarcie do elementów znaczenia, które są słabo utrwalone i ukryte głębiej. Pozwala na ukazanie nie tylko powiązań między poszczególnymi składnikami semantycznymi nazw, ale przede wszystkim podkreśla zależności między kulturą a językiem, który jest jej istotnym komponentem. Zatem niniejsza praca wpisuje się w szeroko rozumiany nurt badań kognitywistycznych.

Rozprawa składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów. W części wstępnej określam cel dysertacji, wyznaczam materiał do analizy. Następnie prezentuję stan dotychczasowych badań nad nazewnictwem ozdobnych i drogich kamieni. Podaję też najistotniejsze informacje z życia Adama Mickiewicza oraz Juliusza Słowackiego, które wywarły istotny wpływ na kształtowanie się poetyki ich dzieł. Ponieważ istotny, dla niniejszej pracy, jest także styl,

³² R. Tokarski, *Typy racjonalności w językowym obrazie świata*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, red. A. Pajdzińska, R. Tokarski, Lublin 2001, s. 231.

³³ A. Pajdzińska, R. Tokarski, *Językowy obraz świata – konwencja i kreacja*, „Pamiętnik Literacki” LXXXVII, z. 4.

jakim posługiwał się Adam Mickiewicz i ten, którym posługiwał się Juliusz Słowacki, dlatego też we *Wstępie* dokonuję krótkiej charakterystyki języka poetów, odwołując się do wybranych prac językoznawczych. Wymieniam najważniejsze monografie poświęcone twórczości obu poetów.

Rozdział I nosi tytuł – *Słownik*. Ogólna koncepcja tej części pracy zakłada przedstawienie różnicowania słownictwa realnie (naturalnie) nazywającego drogocenne oraz ozdobne kamienie. Zwracam także uwagę na leksemy charakteryzujące właściwości poszczególnych kruszców. Zebrane nazwy prezentowane są w porządku alfabetycznym. Hasła w słowniku obejmują wszystkie znaczenia leksemów: od znaczenia realnego po znaczenia przenośne. Każde znaczenie jest dokumentowane cytataми z ich tekstową lokalizacją. Pod każdym hasłem podawane są przykłady łączliwości wyrazów. Badany materiał bogaty jest w przekształcenia stylistyczne, głównie metaforyczne, przenośne i inne. Przede wszystkim występują połączenia, konotujące skojarzenia z desygnatami spoza kręgu tematycznego kamieni szlachetnych oraz półszlachetnych, czyli takie, które realnie obok siebie nie występują. Leksemy te również zostały włączone do słownika. Materiał zawarty w części słownikowej obejmuje desygnaty samodzielne: zwłaszcza rzeczowniki, ale też czasowniki, przymiotniki i przysłówki.

Słownik został skonstruowany według koncepcji zaprezentowanej i wykorzystanej w pracach poświęconych słownictwu Stefana Żeromskiego pt. *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego*³⁴. Dzieła niniejsze skłoniły mnie do opracowania i skonstruowania słownika, ukazującego bogactwo leksykalne utworów Adama Mickiewicza oraz Juliusza Słowackiego z kręgu tematycznego drogich minerałów.

W rozdziale II pt.: *Semantyczne bogactwo kamieni szlachetnych*, zebrane słownictwo dotyczące nazewnictwa drogocennych kamieni zostało uporządkowane pod względem semantycznym i podzielone na poszczególne kręgi znaczeniowe, z uwzględnieniem określonych cech oraz właściwości analizowanych minerałów. W tym celu dane z *Dzieł* (t. 1 – 4) Adama Mickiewicza i *Pism* (t.1-4) Juliusza Słowackiego zostały zaprezentowane łącznie. W dalszych rozważaniach wykorzystałam teorię pola leksykalno-semantycznego zaprezentowaną przez Danutę Buttler³⁵.

W III rozdziale noszącym tytuł: *Konotacje i etymologia nazw kamieni szlachetnych*, zwracam uwagę na etymologię i konotacje poszczególnych nazw, w celu uzupełnienia

³⁴ Zob. K. Handke, *Słownictwo pism Stefana Żeromskiego. Tom wstępny*, Kraków 2007.

³⁵ Pojęcie pola leksykalno-semantycznego przejmuję tu za: D. Buttler, *Koncepcja pola znaczeniowego*, „Przegląd Humanistyczny” 1967, nr 2, s. 41-59.

językowego obrazu ozdobnych klejnotów. Do napisania niniejszej części rozprawy, w takim kształcie, zainspirowały mnie prace: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t.1, *Kosmos*, przede wszystkim podrozdział *Drogie Kamienie*³⁶ oraz *Etymologia i konotacja nazw kamieni analizowanych w Słowniku stereotypów i symboli ludowych (z. 1 i 2)*³⁷. Wymienione dzieła zajmują ważne miejsce w moich rozważaniach, ponieważ uwzględniają wyobrażenia indywidualne, dotyczące nazw drogocennych kamieni, które są motywowane i warunkowane kulturowo. Rozdział ten podzielony jest na dwa zasadnicze podrozdziały.

W pierwszym podrozdziale pt.: *Nazwy drogocennych kamieni wspólne dla obu poetów*, omawiam nazewnictwo uogólniające, pełniące często funkcję hiperonimu i obejmujące różnego typu nazwy kamieni szlachetnych oraz drogocennych, np.: *drogi kamień* (m.in. w znaczeniu 'klejnot', 'brylant'). Zwracam również uwagę na szczegółowe nazwy kamieni szlachetnych i półszlachetnych, ich etymologię, symbolikę oraz konceptualizację: *Bursztyn – symbol słońca*, *Krwawnik – kamień uzdrawiający*, *Kryształ – zjednoczenie ducha i materii*, *Perła – boska łza*.

W kolejnym podrozdziale, noszącym tytuł: *Nazwy drogocennych kamieni występujące tylko u jednego z wieszczów*, skupiam się na nazwach drogocennych kamieni pojawiających się w tekstach poetyckich wyłącznie jednego twórcy. Ogólna analiza frekwencyjna materiału, dowiodła, że nazwy te występują w utworach Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego w znacznie mniejszym natężeniu niż pozostałe, czasami nawet w badanym materiale pojawiają tylko raz. W rozdziale zostały rozpatrzone nazwy rzeczownikowe, charakteryzujące twórczość autora *Pana Tadeusza*, tzn.: *granat*, *koralek*, *perło* oraz wyrażenie *kosztowne kamienie*. Z kolei twórczość poetycka Słowackiego charakteryzuje się nowymi bądź sporadycznie spotykanymi nazwami kamieni półszlachetnych, typu: *chryzolit*, *hiacynt*, *karbunkuł*, *kornalina*, *opal*, *selenit*, *turkus*. Dodatkowo wyróżnić można klasę neologizmów, cechujących utwory poetyckie autora *Kordiana*, np. *rozrubinić*, czy też formacje czasownikowe rzadko spotykane w ówczesnej polszczyźnie, jak *kryształić*, *brylantować*. Charakterystyczne dla języka Słowackiego są nazwy deminutywne: *kryształik*, *perełeczka* oraz wyrażenia, takie jak: *perły kałakuckie*, *kamień krwawnikowy*, *kamienie szmaragdowe*. Pomimo często pojedynczych użyć poszczególnych desygnatów, słownictwo odnoszące się do drogocennych kruszców prezentowane jest w sposób różnorodny, szczególnie jeżeli chodzi o utwory Juliusza Słowackiego.

³⁶ SSiSL, s. 421 – 440.

³⁷ M. Brzozowska, *Etymologia i konotacja nazw kamieni analizowanych w Słowniku stereotypów i symboli ludowych (z. 1 i 2)*, [w:] *też*, *Etymologia a konotacja słowa. Studia semantyczne*, Lublin 2009, s. 44-71.

Bardzo istotnym spostrzeżeniem wydaje się to, iż w tekstach obu poetów nie ma żadnych ograniczeń pod względem łączliwości nazw drogich kamieni z innymi wyrazami. Określenia z pola semantycznego związanego z ozdobnymi kamieniami odnoszą się zarówno do abstraktów, np.: *brylantować myśl; dusze jasne jak brylanty; w powietrzu jako w diamencie*, jak i do desygnatów o wymiarze konkretnym, np.: *usta jak korale; pierścień z krwawnika; z kryształu okna*.

Mimo iż twórcy reprezentują ten sam okres literacki, to typ obrazowania oraz sposób konceptualizowania rzeczywistości przedstawionej jest zupełnie inny. Dlatego szczególnie należy podkreślić, że system wartości wyznawany przez danego poetę, filozofia, światopogląd, stan psychofizyczny w znaczący sposób wpływają na kształtowanie zindywidualizowanej konwencji poetyckiej.

Ze zgromadzonego słownictwa dotyczącego kręgu znaczeniowego DROGIE KAMIENIE wyłania się nie tylko określony, językowy obraz świata przedstawionego w tekstach artystycznych romantycznych wieszczów, ale również – ujmując rzecz szerzej – całościowy model określonego fragmentu świata budowanego przez pisarzy. Umożliwia to odczytanie romantycznych utworów przez analizę zawartego w nich słownictwa tematycznego. To z kolei pozwala na wyciągnięcie wniosków natury ogólnej: działania pisarskie Mickiewicza oraz Słowackiego ujawniają nie tylko upodobania estetyczne twórców, ale także pokazują sposób postrzegania świata, jego odczuwanie, kreację i interpretację³⁸. Mam świadomość, że poruszane przeze mnie problemy nie dają możliwości jednoznacznych odpowiedzi na wiele pytań, choćby tylko ze względu na fragmentaryczność podjętych przez mnie badań. Niemniej jednak pozwalają na wyodrębnienie charakterystycznych cech językowych wybranych utworów Adama Mickiewicza oraz Juliusza Słowackiego z uwzględnieniem słownictwa dotyczącego kamieni szlachetnych oraz półszlachetnych; ukazują fundamentalne znaczenie nazw drogich kamieni dla budowania zróżnicowanej poetyki utworów w obrębie tej samej epoki literackiej.

³⁸ Podobne spostrzeżenia odnajdujemy w pracy: M. J. Olszewskiej, *Słownictwo pism ...*, s. 8.